

Сімя в епоху рефлексивної модернізації суспільства: спільнота як ресурс опанування новітніми ризиками

Системна методологія, яка передбачає розгляд певного явища як системи, успішно використовується для сімейної психотерапії вже досить давно. Системний дискурс виявився потужною евристикою і метамовою, при «перекладі» на яку багато сімейних проблем і суперечностей отримують додатковий ресурс для переосмислення. Системний дискурс не тільки дає нові можливості розуміння сім'ї (наприклад, демонструє, як дитина стає симптомом негараздів сім'ї в цілому, зокрема проявляє своєю поведінкою нерозв'язані проблеми батьківських стосунків), але й пропонує інструмент прийняття рішень і дій, наприклад, впливу на всю систему через окремі її елементи. В психології сім'ї, що базується на академічній традиції, системний дискурс сприймається досі дещо обережно, не дивлячись на потужну традицію використання в психології системної методології (Л. С. Виготський, Е. Г. Юдін, К. І. Алексеев, Б. Ф. Ломов, О. В. Юревич, Я. О. Пономарьов та ін.). Дійсно, системний дискурс, особливо у прикладному форматі свого використання, не є домінуючим у психології, а в його деталях і нюансах добре орієнтуються переважно ті, хто його активно використовує. Цим прикладний системний дискурс схожий на «фаховий фольклор» психоаналізу чи будь-якого іншого розвинутого психотерапевтичного підходу.

Згідно системного підходу властивості (та й проблеми) окремої сім'ї визначаються не тільки на основі надбудови нової якості над певною сумою елементів, але й виходячи із взаємодії цієї сукупності складових з іншими над системами, зокрема місцевими громадами різного рівня, організаціями, суспільними інституціями, та й суспільством у цілому. Властивості цих над-систем, перетворення, які в них відбуваються, мають свій вираз у сімейній системі. Можна сказати, що сім'я стає симптомом негараздів суспільства, потерпаючи від його глобальних ризиків. З іншого боку, згідно принципу фракталізації (О.А.Донченко), в житті сім'ї відбиваються тенденції і зв'язки,

існуючі як паттерни ризиків у над-системах. В такій постановці питання допомоги сім'ї потребує виходу за межі сімейної системи для глибокого розуміння контекстів її сучасного існування, в яких часто зосереджено і ризики і ресурси їх подолання.

Особливості сучасної епохи значних суспільних трансформацій потребують більшого взаємопроникнення різноманітних дискурсів, яке можливе за рахунок зростання рефлексивних потужностей дослідників, що разом вибудовують повну голографічну картину сучасного світу і місце сім'ї в ньому. Цією стратегічною інтенцією зумовлено визначення мети даної статті: проаналізувати досвід осмислення ризиків сучасності, накопичений в концепції рефлексивної модернізації суспільства, на цій основі показати місце сім'ї в її зв'язках з над-системами, визначити потенціал найближчої природної над-системи (територіальної спільноти) в наданні психологічної допомоги сім'ї.

Загалом тема ризиків є властивою як дискурсу комунікаційних систем, так і академічним пошукам у всьому світі. Поняття «ризик» використовується в дуже багатьох контекстах. Скористаємось спробою Джона Тулоча класифікувати конструкції поняття ризик через контент аналіз результатів пошуку за цим словом у Гуглі та подальшим аналізом академічного дискурсу, який показує тут велике розмаїття. Так Дж. Тулоч [1] виділив різні конструкції ризику в залежності від типу дискурсу: для жанру «екологічні катаклізми» характерним є поняття «середовищний ризик», для гуманітарного аспекту «третіх країн» характерним є «ризик голоду», для більш контрольованого жанру туристської комунікації використовується поняття ризику «диких зон», післявоєнних зон тощо, поширеними є також поняття фінансового, управлінського ризиків, ризику для здоров'я, ризику тероризму і т.д.

Наш аналогічний (через пошуковий сервер) аналіз ризиків сім'ї в українському секторі Інтернету знаходить понад 90 тисяч посилань, в межах яких поняття ризик також використовується в різних контекстах. Навіть

поверховий огляд соціальних ризиків, які згадуються в публічній сфері, дають змогу виокремити декілька контекстів у полі сімейних ризиків: 1) *порушення сімейних функцій* - відсутність рівноправності в сім'ї, ризик насильства в сім'ї (в тому числі летального насильства, суїциду), а також ризик передачі дитини до установ для дітей-сиріт, неповної сім'ї, прийомної сім'ї тощо; 2) *соціально-економічні* - це ризик малозабезпеченості і збідніння сімей (особливо тих, які мають дітей), ризики сімейного бізнесу, нестабільності, втрати роботи; 3) *медико-соціальні ризики* - репродуктивного здоров'я (вагітності, абортів, народження наступної дитини), виникнення серцево-судинних та інших соматичних захворювань, інфікування ВІЛ, формування неврологічних розладів у дитини, депресії у матері т.д. і т.п. Окремо можна виділити 4) *ризики взаємодії з інформаційним простором*, а саме: ризик захоплення підлітків комп'ютером, ризик для дитини стати жертвою онлайн-хвиляк, ризик кібербулінгу (онлайн-жорстокості), ризик віртуальних друзів, появи пристрасті до гри і віртуальних занурень, формування залежності тощо. Сформовано також поняття *сімей групи ризику*, до яких відносять: неповні сім'ї, сім'ї, що виховують або мають у своєму складі інвалідів, незаможні й бідні сім'ї, а також, нажаль, багатодітні сім'ї.

Для тих ризиків, які можуть бути контрольовані суб'єктом (на кшталт туристських), зазвичай виділяють два компоненти – саму по собі небезпеку, як її наявність в середовищі, і піддавання суб'єкта цій небезпеці, яке може стати наслідком *помилки, неефективного розподілу власних ресурсів*, ризикованої поведінки тощо. Розділення цих двох компонентів є дуже важливим для управління ризиками, навчання жити в епоху ескалації різноманітних ризиків. Проте, в різноманітті ризиків є й такі, які не можуть бути проконтрольовані окремим індивідуальним суб'єктом чи окремою сім'єю.

Якщо взяти всю сукупність згаданих контекстів використання поняття ризику в публічній сфері, то стає зрозумілим, що людство досить активно використовує поняття ризик для осмислення свого життя і перспектив його

продовження в майбутньому. Зрозуміло, що представники академічної спільноти, науковці, які досліджують суспільство, вибудовують різні концептуалізації суспільних ризиків, аж до поняття «суспільство ризику».

Американська дослідниця соціальної географії та екологічних і етичних проблем сучасного суспільства Маурі Кохен (Cohen, 2000) [2] виділяє дві *провідні сучасні школи концептуалізації ризиків*: американську - яка визнає *перевагу прагматизму* над ідеологією і розглядає місцеві емпіричні випадки ризиків як соціальні проблеми; і більш теоретичну європейську традицію, пов'язану із розвитком зеленого руху і посиленням впливу відповідних партій, яка зокрема наголошує на соціально інтерпретаційній природі ризиків. Американська школа представлена Гарвардською групою дослідників, концептуальні основи яких (викладені Джоном Д. Грехемом та Джонатаном Б. Вінером (Graham, Wiener, 1995) [3] спираються на уявлення про фундаментальну роль науки і технологій у створенні вищої за ризик держави, адже повне подолання ризиків краще, ніж робота над кожним по черзі.

На думку провідного представника європейської школи Ульриха Бека (Beck, 1995) [4], ця позиція Дж. Грехема відповідає стадії індустріальної модерності, а суспільство зараз переходить до іншої якості, де «науковий традиційний величний наратив» не може дати відповіді на всі питання, адже соціальні проблеми, пов'язані із дослідженням ризиків, мають однобічність, зумовлену позицією дослідника, і особливо дефіцит цілісного бачення проявляється в підході до ризиків з боку тих, хто приймає рішення. Перш ніж приступити до аналізу концепції У. Бека, наголосимо, що попри розбіжності, в обох підходах наголошується спільна риса сучасного світу, яку британський соціолог Піт Страйдем назвав «новою публічною сферою» дискурсу «комунікації ризику», в якій «цінності та етика варіюють від одної спільноти до іншої, від однієї персони до іншої» (Strydom, 2002) [5, с. 163], що на новому рівні ставить питання соціальної інтеграції.

Згідно європейської традиції, розвинутої в межах соціальних наук, ризик – це поняття, яке є результатом соціального конструювання, а його змістове наповнення залежить від того, як саме людина уявляє сучасний їй життєвий світ і його майбуття. Тут потрібно зауважити, що ідея життєвого світу *lifeworld* займає центральне місце в роздумах найвідомішого представника критичної теорії Франкфуртської школи Йоргена Габермаса (Habermas, 1981, цит. за [6]), який розглядає дві форми інтеграції суспільства: соціальну і системну. До механізмів соціальної інтеграції віднесено орієнтацію суб'єктів (акторів, діячів), яка конституює соціетальний порядок цінностей, норм, комунікативних процесів. На противагу, ринковий обмін і влада, складають механізми системної інтеграції, що виходять за межі орієнтації суб'єктів, інтегрують контексти дій поза намірами діячів, через функціональні мережі, яка поєднує наслідки соціальних дій. В той час, як соціально інтегровані інтеракції мають принаймні інтуїтивну зрозумілість для суб'єктів-діячів і відповідно можуть бути наповнені смислом, системна інтеграція контекстів лежить поза само-експлікацією акторів і може бути пояснена лише з точки зору спостерігача.

Розведення цих двох перспектив (життєвого світу і системи) є наслідком соціальної еволюції. В примітивних суспільствах соціальна і системна інтеграція не розводяться, вони злиті, але в ході розвитку розходяться, набуваючи певної автономізації, а в сучасному світі навіть опозиційності. Заснований на медіа обмін відносинами між життєвим світом і системою ілюструє відділення системи і соціальної інтеграції, яке навіть у сучасному суспільстві далеке від завершеності. Економічна і адміністративна складність зберігає зв'язок з життєвим світом за системним посередництвом грошей і організаційної влади згідно потребі інституційного укріплення життєвого світу. Хоча комунікаційні дії з одного боку і капіталістична економіка і політичне адміністрування, з іншого мають асиметричні відносини, життєвий світ, на відміну від функціональної підсистеми, є більше усвідомленим концептом соціального порядку. Лише спираючись на

підтримку інституції закону ринок і влада можуть залишатися в життєвому світі. Повідомлення життєвого світу лише після трансляції на мову закону стають доступними і зрозумілими економіці і політиці. В життєвому світі Й. Габермас виділяє три складові: культуру, суспільство і особистість, які утворюють освітню систему, закон, і сім'ю як високо спеціалізовані інституції, що взаємодіють одна з одною за допомогою мови. Завдяки взаємно спрямованій (реципрокній) інтерпретації дискурсу життєвого світу сучасне суспільство має здатність інтерсуб'єктивного само розуміння. Межі соціально інтегрованих зон зберігаються відкритими, всі частини життєвого світу пов'язані із всеосяжною громадською публічністю, в якій суспільство розвиває рефлексивні знання про себе.

Теорія Й. Габермаса викликала багато критики, зокрема, приписування раціонального потенціалу рефлексії лише соціально інтегрованому життєвому світу, що нібито залишає без рефлексії політичну і економічну царину. Проте, концепт життєвого світу активно використовується й надалі як найбільш інтегративна форма соціальної конструкції.

Виходячи із соціально конструктивістського розуміння ризику три провідні європейські соціологи Ульріх Бек, Ентоні Гідденс, і Скотт Леш (Beck, Giddens, Lash, 1994) [3] спільними зусиллями будують концепцію рефлексивної модернізації суспільства, яка надалі найчастіше пов'язується із ім'ям У. Бека. Рефлексивна модернізація – це тенденція зростання обернення суспільства на себе задля модернізації так званої простої індустріальної модернізації. Ця нова модернізація перетворюється на радикалізацію модерності і виникає закономірно під впливом пришвидшення змін, необхідних для технологічного прогресу. Слово «рефлексивна» має сенс самоконфронтації, можливості само деструкції, в якій один вид модернізації зумовлює інший і змінюється ним, а не просто традиційної раціональної рефлексії. Крім того, чим більше суспільство модернізується, тим більше агентів (суб'єктів) набуває здатності рефлексії, міркує про соціальні умови власного існування і тим самим готує їхню зміну, визначаючи ризики, яких

прагне уникнути. Рефлексивна модернізація визначає суспільство ризику, а цей концепт вбирає в себе епохальні системні трансформації в трьох сферах: відносини сучасного індустріального суспільства до ресурсів природи і культури, ставлення суспільства до проблем, створених ним же самим (соціальна ідея безпеки), колективні й груп-специфічні джерела смислів [4, с. 7], суперечності яких визначають додаткові ризики. Це «...автономний, небажаний, невидимий перехід від індустріального суспільства до рефлексивного суспільства ризику. Рефлексивна модернізація означає самоконфронтацію з результатами ризику, з якими індустріальне суспільство не мало справи і не могло асимілювати в інституалізовані стандарти» [4, С. 6]. Саме таким повним рефлексивно створених ризиків як перспектив майбутнього постає життєвий світ, як глобальна надсистема, в якій існує сучасна сім'я.

В межах цієї глобальності формується поняття рефлексивної безпеки, яке запропоновано спеціалістами ЦРУ (Cavelty, Mauer, 2009) [7], але цілком може бути транспонованим на розуміння трансформацій систем в цілому. Після завершення холодної війни і терористичних атак 11 вересня світ змінився. Загрози стає неможливо передбачити, адже вони не зумовлені протистоянням двох головних супротивників, а розпорошені будь-де у світі. Стара ментальна практика «конструювання ворога» приводить до побудови нових «вісей зла», проте принципово це не вирішує проблему безпеки. Аналогічні ментальні тенденції створення ворога ми спостерігаємо на різних рівнях соціосистем як домінантну, але нажаль неефективну в нових умовах, логіку осмислення ризиків. Аналітики систем розвідки, спрямовані на формування застережень, усвідомлюють, що власне конструювання ризиків – це є поле дискурсивної боротьби різних груп, і тому дійсними передумовами безпеки соціальної системи стає визначення найгірших сценаріїв (заснованих на розумінні ризиків і точок власної найбільшої вразливості). Найефективніше такі сценарії продукують групи, в яких об'єднано представників різноманітних спільнот різного етосу (цінностей, норм), які

здатні побудувати голографічне об'ємне бачення небезпек. Тому культивування розмаїття спільнот та комунікативна компетентність стають стратегічними ресурсами здійснення рефлексії конструювання ризиків.

Локальна територіальна спільнота, що має спільно сконструйований мешканцями життєвий світ і відповідні ризики може бути визначена як над-система найменшого масштабу, в яку вбудоване життя сім'ї. Попри те, що в глобальному світі територіальність втрачає своє значення, в локальному світі сім'ї саме в межах територіальної громади інтегруються всі ті контексти буття, які охоплені концептом життєвого світу. В територіальній спільноті відбувається перетин життєвих світів різноманітних спільнот (професійних, етнічних, за інтересами тощо) з життєвим світом сім'ї та життєвими світами особистості. Ця складна мережева композиція життєвих світів і складає змішану онтологію (див. М.І.Найдьонов [8]), яка породжує ризики, але одночасно і ресурси взаємодопомоги. Підтвердження цій тезі забезпечують нещодавні дослідження досвіду ефективних практик допомоги сім'ї, побудованих на базі ресурсів локальних спільнот.

Розглянемо соціально-психологічні механізми, задіяні в двох напрямках допомоги сім'ям: 1) в межах *американської програми підтримки сімей військових*, які перебувають в складі миротворчих військ у зонах бойових дій 2002-2005 роках (Huebner, Mancini, Bowen, Orthner, 2009) [9]; 2) в межах національної кампанії комплексних *програм допомоги місцевих громад сім'ям* групи ризику (несприятливим сім'ям) у Канаді, починаючи з 1991 року (Peirson, 2005) [10].

Вивчення військовими впливу війни зі світовим тероризмом на сім'ї військових показало необхідність надання їм соціальної підтримки, адже не дивлячись на виявлений парадоксальний ефект укріплення сталості сім'ї в умовах розлуки із чоловіком, який перебуває на війні (менше розлучень, ніж у звичайних сім'ях), страждають діти, особливо підлітки, стосунки мають пік напруження при поверненні чоловіка до сім'ї, що зумовило програми так званого забезпечення готовності сім'ї. Виявилось, що місцева спільнота може

виступати ресурсом, тим потужнішим, чим більше вона характеризується а) поділеною відповідальністю за загальне благополуччя спільноти та її членів, та б) колективною компетентністю, що демонструє здатність віддавати перевагу можливостям спрямовувати зусилля на потреби спільноти і протидіяти ситуаціям, що загрожують безпеці та благополуччю членів спільноти. Поділена відповідальність – це колективне ставлення до справи (настрій, емоція), в той час як колективна компетентність – це оволодіння дією. Пропонується концепт «потужність спільноти», який відображає її готовність і продуктивність як в контексті сприятливих можливостей, так і несприятливих обставин чи викликів. Модель потужності спільноти актуалізується через використання формальних і неформальних мереж, що ведуть до створення соціального капіталу, який в свою чергу веде до покращання адаптації і благополуччя сім'ї.

Формальні мережі в контексті допомоги сім'ям військових включають військові і цивільні організації та агенції (наприклад, Family Readiness and Ombudsman Groups, Family and Community Support Centers).

Формальні організації мають мету підтримки потреб індивідів і сімей, спонсорують їхню активність, яка забезпечує можливостями свідомої участі в колективному житті спільноти. За великим рахунком, вони забезпечують певну рамку для людей, що збираються разом, чи потенційно можуть це зробити. Але останнім часом для військових стало важливо поширювати сервіс підтримки за межі тих формальних агенцій, які вбудовані в мілітаристичну систему, а також включають школи, лікарні, молодіжні організації, громадські групи. Мова іде про залучення потенціалу неформальних мереж персональних стосунків, які вільно формуються і підтримуються, включаючи стосунки із колегами, сусідами, друзями. Головна функція формальних мереж – підтримка неформальних мереж, тому що саме останні мережі мають найвищий рівень доступу до індивідів і сімей, стають тими, на кого люди щоденно покладаються в своєму житті (Bowen et al., 2000 цит. за [9]). Так, дружини, які зустрілися, наприклад, в межах Груп

сімейної готовності чи батьківсько-вчительської асоціації можуть подружитися і цим забезпечити подальшу підтримку одна одної через розмови, кооперацію щодо догляду за дітьми, або покластися одна на одну у важку годину. Значущість зв'язків формальних і неформальних мереж тим вища, чим більший кумулятивний ефект утворюється від поєднання їхніх зусиль. З точки зору поділеної відповідальності і колективної компетентності коли формальні й неформальні мережі мають спільні цілі шанси виробити позитивні ресурси допомоги родинам значно зростає.

Роль спільноти полягає ще й у тому, що в ній зосереджені експерти, які можуть допомогти сім'ям, спрямовуючи до потрібних служб (сприяючи доступу, здійснюючи навігацію, маршрутизацію [11]) і розвиваючи можливість зібратися разом.

Соціальний капітал виступає інтегратором ресурсів і можливостей підтримки, які з'являються внаслідок того, що трапляється в соціальних мережах і формальних і неформальних. Соціальний капітал включає добру волю чи дружність як результати неформальних трансакцій. Сенс спільноти був тим вищий, чим більшою сприймалась участь в ній (з боку членів та сімей, що були залучені в базових подіях програм), чим більше і чим легшими були зв'язки членів сімей з іншими в базовій спільноті, чим більше члени родин демонстрували поділену відповідальність і колективну компетентність в своїй спільноті. В наслідок застосування побудованих на принципі розвитку потужності спільноти превентивних програм було досягнуто статистично достовірне зниження рівня суїциду та інших негараздів (Knox, Litts, Talcott, Feig, and Caine, 2003 – цит. за [1]). Підтримка формальної мережі на національному рівні має кращі результати на рівні сім'ї та індивіда, якщо вона спрямована на зростання потужності локальної спільноти.

Практика показує, що організації, які діють з точки зору розбудови потужності спільноти спираються на наступні принципи [9].

Організація є частиною спільноти, а не винесена за її межі. Розбудова потужності спільноти потребує від формальної організації об'єднання з неформальними мережами індивідів і сімей.

Організації добре обізнані щодо розмаїття спільнот, яке вміщає в себе більша базова спільнота. Як різними бувають сім'ї, так і спільноти, в яких вони функціонують, також є різними. Для побудови потужності спільноти, яка залучає широкий спектр сімей, організації мають бути співзвучні цій широті, узгоджені з нею.

Розуміти і цінувати важливість зв'язків. Підхід розбудови потужності базується на принципі, який визнає, що зв'язки стають потужними союзниками в підтримці сім'ї.

Не задовольняйтесь статус-кво. Організації легко стають комфортабельними в межах своїх звичних підходів до підтримки сім'ї, адже їх дії починають стабільно приводити до позитивного результату. Втім організації мають бути резонуючими, а це значить мати ризики в питаннях роботи з метою зосередження на тому, що є добрим саме для сімей, а не для організацій.

Рефлексивно адресуватись до проблем спільноти. Всі програми мають рефлексивний елемент - дослідницьку емпіричну складову розвитку програми, що дає змогу оцінити процес реалізації програми і її результати. Організація, яка систематично замовляє огляд своїх процесів отримує позитивні плоди цих своїх зусиль.

Керуватись бажаними результатами програми. Програми мають описаний «щоденний результат». Якщо результат не чітко планується, його важко впізнати і може знижуватись відчуття власної ефективності.

Цінність партнерства. Складні проблеми, такі як підтримка військових сімей в комбінації громадських і військових ресурсів, потребують складних рішень. Ключовим засобом тут стає партнерство і співробітництво. Бачити члена спільноти як партнера і оцінювати спільноту як клієнта, чи навіть скоріше, як вигодонабувача агенції чи організаційної служби. Більше зусиль

потрібно витратити, щоб дотягнутися і рухатися туди, де люди живуть і об'єднуються.

Крім того, розбудова потужності спільноти потребує від організації певної пружності, здатності швидко відновлювати фізичні та душевні сили.

Другий напрям аналізу практичних здобутків присвячений узагальненню канадського досвіду [10], який полягає в побудові нового бачення несприятливих сімей на базі психології спільнот, та відповідного розгортання в масштабних комплексних програмах соціальних дій в місцях локального проживання родин з низьким соціально-економічним статусом. Цей досвід є особливо корисним, адже в ньому можуть знайти відповіді ті практики, які стикаються із психологічними проблемами сім'ї, укоріненими в їхньому соціально-економічному становищі. Парадокс полягає в тому, що сім'ї, які перебувають на межі бідності, і здавалось би потребують насамперед матеріальної допомоги, потрапляють в ситуацію, коли ця допомога погіршує їх психологічну пружність і життєстійкість. Приймаючи таку допомогу сім'ї нібито визнають свою безсилість, нездатність самостійно будувати власне життя, відсутність потенції виходу із важких життєвих ситуацій. Без психологічного супроводу така допомога може навіть поглиблювати причини низької самоефективності і соціальної неспроможності.

Вихід із цього *парадоксу допомоги* полягає в переосмисленні поняття групи ризику в напрямі перспективи спільноти. Часто проблемні сім'ї шукають ресурси лише один в одному, в мікрокосмі власної сім'ї, не виходячи за її межі. Ця позиція соціальної ізоляції лише поглиблює суперечності, адже причина негараздів часто полягає не в окремих членах родини чи їхніх властивостях, а в ширшому соціальному контексті. Ізольовані від спільноти сім'ї почуваються набагато гірше з тим же рівнем достатку, ніж інтегровані в спільноту родини.

Включаючись у допомогу тим, хто знаходиться в такому ж чи гіршому становищі, людина долає стереотип безсилості, відчуває наснаження від

колективної дії, покращує свій психологічний стан. Змінюється дисбаланс влади, коли від страждання поглиблювало відчуття відсутності влади над своїм життям. Колективна дія в спільноті відновлює владний баланс, віру у власні сили, колективну ефективність, здатність впливати на ситуацію. Допомога сім'ям, спрямована на забезпечення їхньої інтеграції в спільноту, характерна для більшості комплексних проектів допомоги сім'ям і дітям, заснованим на екологічному підході наснаження. Метою кожної короткочасної окремої програми можуть бути розвиток когнітивних здібностей для ефективного прийняття рішення, розв'язання соціальних дилем, управління стресом і т.д. Але ефективність їх залежить від кумулятивного ефекту розвитку територіальної спільноти в громаду. Розвиток спільноти – це головний компонент багатьох комплексних програм, які спрямовані на створення сусідських організацій, особливо серед сімей, які мають дітей дошкільного віку. Ці програми включали неформальне і фахове відвідування родин, створення батьківських класів, проведення тренінгів соціальних навичок, об'єднання зусиль для збагачення навчального середовища для дітей, колективних кухонь, можливостей для відпочинку і т.п. дії, необхідність яких визначалась самими учасниками. Головне в цих програмах було творче партнерство батьків, дослідників, соціальних працівників, адміністраторів та інших громадян, в якому наснажувалась місцева спільнота.

Однією із форм, які зазвичай забезпечують інтеграцію родини в спільноту в Україні, є релігійні спільноти, в яких допомога ближньому підтримується традицією. Розвиток локальних спільнот є одною із задач руху громадсько-активних шкіл, який започатковано в Україні в 2003 році на основі застосування багатого американського досвіду за підтримки міжнародних фондів. Державна політика розвитку громадянського суспільства викликає серйозну стурбованість, адже в дискурсі сучасних політиків відсутні ознаки розуміння рефлексивної модернізації сучасного суспільства ризиків. Символічним є також наступний факт: 7 червня 2010 р.

уряд своєю Постановою № 398 затвердив нову структуру Секретаріату Кабінету Міністрів України. Цією постановою ліквідується Управління у зв'язках із громадськістю Секретаріату Кабінету Міністрів України, до функціональних обов'язків якого належало налагодження зв'язків з громадськістю, а також вдосконалення державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства.

Підводячи підсумок проведеного аналізу теоретичного підґрунтя і практики допомоги сім'ї в умовах рефлексивної модернізації суспільства, можна зробити наступні **висновки**.

Розуміння сучасних ризиків має спиратись на сучасні концепції, що обґрунтовують соціально-конструктивістську дискурсивну природу ризиків, виходячи з якої обираються стратегії їх подолання. Розмаїття ризиків сім'ї, представлених в публічній сфері, охоплює соціально-економічні, соціально-медичні, ризики порушення функції сім'ї, ризики взаємодії з інформаційним простором і потребує подальших досліджень.

Допомога сім'ї, спираючись на досягнення системного підходу, має враховувати її зв'язки із над-системами життєвого світу і локальної територіальної спільноти, рефлексивний потенціал яких забезпечує розуміння ризиків на кожному з цих рівнів.

Потужність локальної спільноти, яка складається із поділеної відповідальності і колективної компетентності, спрямована на розвиток взаємодії формальних організацій і неформальних мереж, сприяє підвищенню адаптованості сім'ї, готовності долати негаразди, виклики новітніх ризиків. Досвід комплексних програм забезпечення інтеграції родини в спільноту наголошує на соціально-психологічних механізмах партнерства, подолання дисбалансу влади і парадоксу допомоги.

Розвиток спільнот та їх потужності як ресурсів допомоги сім'ї може стати перспективою інтеграції зусиль фахівців, недержавних організацій, освіти та інших суспільних інституцій для подолання розмаїття ризиків в умовах рефлексивної модернізації сучасності.

1. Література
2. Graham, J. D., Wiener J. B. Risk versus risk: tradeoffs in protecting health and the environment. Cambridge: Harvard University Press; 1995. - 337 с.
3. Huebner, A. J., Mancini, J. A., Bowen, G. L., Orthner, D. K. Shadowed by War: Building Community Capacity to Support Military Families / Family Relations: № 58 (April 2009). – p. 216–228.
4. Nollmann, G. Habermas, Jürgen. Encyclopedia of Social Theory. 2004. SAGE Publications. <http://www.sage-ereference.com/socialtheory/Article_n131.html> 16 Oct. 2009.
5. Peirson L. Disadvantaged Children and Families // Community Psychology: In Pursuit of Liberation and Well-being / Ed. by Georffrey Nelson and Isaac Prilleltensky. – NY: Palgrave Macmillan, 2005. P. 448-467.
6. Strydom, P. 2002. Risk, Environment and Society: Ongoing Debates, Current Issues and Future Prospects, Buckingham: Open University Press. - 2002 - 192 с.
7. Tulloch J. Risk // Handbook of Social Problems.- SAGE Publications, 2004. http://www.sage-ereference.com/hdbk_socproblems/Article_n26.html (16 Oct. 2009).
8. Найдьонов М.І. Формування системи рефлексивного управління в організаціях. – К., Міленіум, 2008. – 484 с.
9. Найдьонова Л.А. Соціальні мережі як ландшафт роботи з клієнтом у „малому світі” сусідства – Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. Статей / АПН України, Ін-т соціальної та політичної психології; Редкол.: СД.Максименко, М.М.Слюсаревський та ін. – К: Міленіум, 2008. – Вип. 20 (23). – 228 с. – С. 182-190.
- 10.
11. Beck, U., Giddens, A., & Lash, S. (1994). Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order. - Stanford University Press - 225 с.

12. Cavelti, M. D. & Mauer V. Postmodern Intelligence: Strategic Warning in an Age of Reflexive Intelligence // Security Dialogue. - 2009. - V. 40. – Pp. 123-144.
13. Cohen, M. J. Environmental Sociology, Social Theory and Risk: An Introductory Discussion // Risk in the Modern Age: Social Theory, Science and Environmental Decision-Making , edited by M. J. Cohen. - Anglo-German Foundation for the Study of Industrial Society: Palgrave Macmillan, - 2000. - Pp. 3–31.